

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора,
завідувача кафедри ортопедичної стоматології Тернопільського
національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України
Гасюка Петра Анатолійовича

на дисертаційну роботу **Якимовича Данила Володимировича**
**«Особливості будови пришийкових ділянок постійних зубів різних
груп»**, представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії у
спеціалізованій вченій раді ДФ 35.600.110 при Львівському національному
медичному університеті імені Данила Галицького
в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія»

Актуальність теми. Аналіз сучасних наукових даних дає можливість стверджувати, що серед населення України спостерігається значний приріст основних стоматологічних захворювань. Згідно статистики ВООЗ показник ураженості зубів карієсом становить понад 95%. Даним патологічним процесом уражено майже все населення планети, що визначає не тільки його клінічне, але і соціальне значення. Саме тому, карієс зубів слід віднести до соціальної проблеми згідно цілого ряду показників, перш за все завдяки його значній поширеності в більшості країн світу.

В сучасній науковій періодиці присутній ряд робіт, присвячених впливу еволюційних процесів у зубощелепній системі людини на схильність зубів до уражень. Встановлено, що карієс найчастіше виникає в осіб із зубами великих розмірів, з високою диференціацією поверхонь, а також при більшому ступені вираження редуційних змін лицевого скелета і щелеп.

Варто відмітити, що створення адекватних підходів до лікування та профілактики уражень твердих тканин зубів є важливим науковим завданням сучасної стоматології. Поглиблення наукових даних морфології та функції твердих тканин зубів, встановлення об'єктивних закономірностей будови твердих тканин зубів різних груп у пришийковій ділянці та дослідження їх якості і мінерального складу є своєчасною, актуальною та необхідною науковою задачею. Слід звернути увагу на важливість врахування вікових, статевих, етнічних

особливостей одонтометричних показників коронок постійних зубів при плануванні стоматологічних лікувально-реставраційних заходів.

Незважаючи на роботи, присвячені структурно-функціональній організації твердих тканин зубів, спостерігається недостатня кількість фундаментальних напрацювань, які б адекватно висвітлювали особливості морфологічної будови тканин зубів у пришийковій ділянці. Також не встановлені особливості ураження зубів різних груп в залежності від варіабельності їх структури.

Наведене свідчить, що підняті автором дисертації питання є актуальними і потребують свого вирішення. У зв'язку з цим робота є актуальною, оскільки дасть змогу розробити раціональні та доцільні профілактичні заходи і маніпуляції при лікуванні як каріозних, так і некаріозних уражень різних класів зубів, що в принципі і спонукало автора до детального вивчення даного питання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи входить до НДР кафедри нормальної анатомії і кафедри оперативної хірургії з топографічною анатомією Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького «Морфофункціональні особливості органів у пре- та постнатальному періодах онтогенезу, при впливі опіоїдів, харчових добавок, реконструктивних операціях та ожирінні» (№ держреєстрації № 0120U002129). Автор зазначений співвиконавцем даної науково-дослідної роботи.

Особистий внесок автора в отриманні наукових результатів, представлених у дисертації.

Автором проведено глибокий патентно-інформаційний та науковий пошук і детально проаналізована література за останні десятиліття. Наукові положення, що сформульовані в дисертаційній роботі, є науково обґрунтованими та базуються на поглибленому аналізі даних сучасної літератури, отриманих результатах власних досліджень та їх обговоренні.

В рамках роботи дисертантом було обрано методи дослідження, проведено збір матеріалу, статистичну обробку отриманих даних, виконано опрацювання та

аналіз отриманих результатів. Спільно з науковим керівником сформульовано основні наукові положення, висновки та практичні рекомендації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій.

Дисертація Якимовича Д. В. є закінченою науково-дослідною роботою, виконаною на сучасному методичному рівні та достатньому матеріалі.

Відповідно до мети та поставлених завдань, автор провів дослідження стосовно з'ясування особливостей топографії твердих тканин постійних зубів різних груп у пришийковій ділянці та дослідження їх якості і мінерального складу.

В процесі дослідження здобувачем застосовані методи: огляд пацієнтів, огляд екстрагованих постійних зубів різних груп; гістологічний та електронномікроскопічний; метод спектрального аналізу; радіовізіографічний та статистичний, які цілком відповідають поставленій меті та завданням даної кваліфікаційної праці.

Новизна результатів дисертації полягає у встановленні якісних, кількісних показників емалі, дентину та цементу у пришийковій ділянці при детальному вивченні та аналізі особливостей будови даної ділянки сформованих постійних зубів різних груп та з використанням комплексних досліджень з використанням сучасних морфологічних, клінічних та статистичних методів.

Проведені автором комплексні дослідження пришийкової ділянки на макро- та ультраструктурному рівнях, дозволили йому вперше визначити можливі варіанти архітекtonіки твердих тканин, найбільш характерні для різних поверхонь різних груп зубів.

На основі комплексного дослідження мінерального складу емалі, дентину та цементу постійних зубів вперше проведено їх порівняння методом атомно-абсорбційного спектрального аналізу.

Наукове та практичне значення отриманих результатів та рекомендації щодо їх використання.

Встановлені автором особливості будови та топографії пришийкової ділянки постійних різних груп зубів, дозволять спрогнозувати розвиток як каріозних, так і некаріозних процесів зубів пришийкової ділянки. Вищезазначені відомості можуть стати основою для практичного впровадження в клінічну стоматологію для діагностики, профілактики та оптимізації лікування пришийкових нозологій різних груп зубів.

Важливе практичне значення отриманих результатів є безсумнівним. Встановлена автором виражена варіабельність будови пришийкової ділянки різних груп зубів може знайти практичне відображення в судово-медичній практиці при ідентифікації.

Результати дисертаційного дослідження мають теоретичне та практичне значення, тому можуть бути використанні як в навчальному процесі, так і в практичній діяльності лікаря-стоматолога.

На сьогодні, результати кваліфікаційної наукової праці впроваджені у навчально-педагогічний процес кафедри нормальної анатомії, оперативної хірургії з топографічною анатомією, гістології, цитології та ембріології, терапевтичної стоматології, стоматології дитячого віку, ортодонтії, терапевтичної стоматології ФПДО Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, кафедри анатомії людини імені М. Г. Туркевича та кафедри анатомії, клінічної анатомії та оперативної хірургії Буковинського державного медичного університету, кафедри клінічної анатомії та оперативної хірургії Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, кафедри клінічної анатомії та оперативної хірургії Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського, кафедри анатомії людини Івано-Франківського національного медичного університету, кафедри анатомії з клінічною анатомією та оперативною хірургією Полтавського державного медичного університету.

Результати впровадження підтверджені відповідними актами вищезазначених ЗВО.

Повнота викладення матеріалів дисертації.

Основні результати і наукові положення повністю відображені у 13 наукових працях, з них 9 статей – у наукових фахових виданнях та 4 тези в матеріалах науково-практичних конференцій як в Україні, так і за кордоном.

Структура та зміст дисертації.

Дисертацію викладено на 205 сторінках комп'ютерного тексту українською мовою. Робота складається з анотацій, переліку скорочень, вступу, огляду літератури, опису матеріалів та методів дослідження, 4-х розділів власних досліджень, одного розділу, присвяченого аналізу та узагальненню результатів досліджень, висновків, практичних рекомендацій, список використаних джерел та додатків.

В анотації українською та англійською мовами репрезентовані найбільш вагомі результати дослідження із акцентом на наукову новизну та наведений список опублікованих праць за темою дисертації.

У вступі, який висвітлений на 7 сторінках доведена актуальність теми дисертації, поставлені мета і завдання дослідження, висвітлені наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, показано впровадження їх у навчально-педагогічний процес закладах вищої освіти, приведений особистий внесок здобувача, зазначена апробація результатів дисертації та відображення їх у наукових публікаціях.

Розділ 1. «Огляд літератури» під назвою «Сучасний погляд на проблему патології твердих тканин зубів» викладений на 25 сторінках, написаний літературною мовою з критичним підходом, носить аналітичний характер та відображає сучасне бачення автором проблематичних питань. Відповідно до поставлених завдань дослідження, автор проводить аналіз літературних джерел, наголошуючи на потребі детального вивчення особливостей структури,

топографії, мінерального складу та механічних властивостей твердих тканин зубів саме в пришийковій ділянці.

В розділі 2 «Матеріали і методи дослідження», який викладений на 9 сторінках і включає 2 підрозділи, де автором наведена загальна характеристика матеріалу дослідження та проведений опис методологічних підходів, які, на його думку, врахують всі експериментальні та клінічні дані за напрямом дослідження, а сформульований науковий підхід забезпечить усі можливості для отримання статистично перевірених значимих результатів. Особливої уваги заслуговує метод дентальної радіовізіографії з використанням програми для виміру щільності твердих тканин, яку автор досить вдало застосував для визначення якості емалі, цементу та ділянок дентину у пришийковій ділянці різних груп зубів.

Математичну обробку параметрів досліджуваних зубів автор проводив згідно із загальноприйнятими методами варіаційної статистики.

Розділ 3 «Аналіз частоти маніфестації пришийкової патології постійних зубів різних груп» викладений на 11 сторінках і, як випливає з назви, присвячений вивченню результатів огляду пацієнтів зрілого віку та порівняння у осіб різної статі частоти маніфестації різних видів пришийкової патології.

Одержані дані цього розділу висвітлені 2-х таблицях вдало проілюстровані якісними 12-ма рисунками як фотопротоколів візуалізації пацієнтів з пришийковим карієсом, клиноподібними дефектами, ерозіями пришийкової ділянки, так і діаграм з цифровим контентом частоти виявлення даних патологій в рандомізованій вибірці осіб зрілого віку обох статей.

Мотивуючись даними цього розділу, автор акцентує увагу на тому, що найбільша частка серед пришийкових уражень належить пришийковому карієсу 28,5%, пришийковим ерозіям належить 16%, а клиноподібним дефектам – 13,5%.

Автор підкреслює, що множинні каріозні та некаріозні процеси найчастіше вражають пришийкові ділянки премолярів та різців і виявляються з однаковою частотою як на верхній так на нижній щелепі.

Основні наукові положення даного розділу оприлюднені у двох статтях вітчизняних фахових наукових видань.

У розділі 4 на 46 сторінках приведені **особливості топографії пришийкової ділянки постійних зубів** в 6-ти змістових підрозділах.

У підрозділі 4.1 наводяться результати аналізу частоти маніфестації варіантів співвідношення емалі, дентину та цементу у пришийковій ділянці різних груп зубів. Здобувач досить вдало висвітлює різну частоту маніфестації виявлених варіантів співвідношення емалі, дентину та цементу на їх вестибулярній, оральній, медіальній та дистальній контактних поверхнях.

Підрозділ 4.2 присвячений вивченню аналізу частоти маніфестації варіантів співвідношення емалі, дентину та цементу в пришийковій ділянці різців. Автор стверджує, що всі чотири варіанти співвідношення емалі, цементу та дентину виявляються з різною частотою на різних поверхнях зубів даної групи, а результати проведеного аналізу частоти виявлення різних варіантів емалево-цементного з'єднання в пришийковій ділянці бокових різців дозволили констатувати, що на всіх поверхнях оглянутих зубів найчастіше емаль перекриває цемент.

В підрозділі 4.3 автор висвітлює результати аналізу частоти маніфестації варіантів співвідношення твердих тканин в пришийковій ділянці ікол, вони показують, що на жодній з поверхонь зубів даної групи немає зон відкритого дентину та перекриття емалі цементом, а варіанти контакту емалі з цементом в стик та перекриття цементу емаллю лише незначно різняться за частотою маніфестації.

У підрозділі 4.4 проаналізовані особливості маніфестації варіантів співвідношення твердих тканин в пришийковій ділянці премолярів, які свідчать, що найчастіше, у 51% випадків, емаль перекриває цемент, у 45% випадків емаль з цементом змикаються в стик, лише в 3% випадків цемент перекриває емаль та у 1% випадків за відсутності контакту емалі з цементом виявлено ділянки відкритого дентину.

У підрозділі 4.5 представлені результати вивчення пришийкової ділянки молярів – у 47% випадків спостерігався варіант контакту емалі з цементом в стик, у 40% випадків емаль перекривала цемент, у 9% цемент перекривав емаль і у 4% варіантів спостерігали зони відкритого дентину через відсутність контакту емалі з цементом.

Підрозділ 4.6 містить дослідження особливостей будови пришийкової ділянки постійних зубів з різними варіантами емалево-цементного з'єднання за допомогою вивчення сканограм та поздовжніх шліфів зубів, які дозволили здобувачу засвідчити наявності у пришийковій ділянці зон відкритого дентину, які можуть сягати до 1 мм.

Розділ містить 7 якісних мікрофотографій з візуалізацією топографії твердих тканин різних груп зубів в пришийковій ділянці, 25 діаграм та 16 таблиць, що значно полегшує сприйняття матеріалу.

Вцілому, розділ викладений послідовно, із логічним заключенням та відображений у 3-х наукових статтях у вітчизняних фахових виданнях, а також обговорені на 3-х науково-практичних конференціях.

Розділ 5 дисертант назвав «**Порівняння мінерального складу твердих тканин сформованих постійних зубів**» та висвітлив на 6-ти сторінках результати проведеного спектрального аналізу мінерального складу твердих тканин постійних зубів. Автор зацентував увагу на вмісті чотирьох мінеральних макроелементів (кальцію, магнію, натрію та фосфору) та трьох мікроелементів (калію, цинку та стронцію) в емалі, дентині та цемент.

Здобувач наголошує на наявності різних співвідношень мінеральних елементів у кожній з досліджуваних тканин, що, у поєднанні з структурно-топографічними особливостями емалі, дентину та цементу забезпечує їх якісні характеристики та певний рівень карієсрезистентності.

Результати досліджень даного розділу опубліковані в 1 науковій статті у фаховому виданні та обговорені на 1 науково-практичній конференції.

Розділ 6 «Аналіз щільності твердих тканин пришийкової ділянки сформованих постійних зубів», висвітлений на 13-ти сторінках та поділений на два підрозділи, в яких автор за рахунок вивчення дентальних радіовізіограм відобразив порівняння показників щільності емалі, дентину та цементу у пришийковій ділянці різних груп зубів (6.1) та аналіз показників щільності твердих тканин постійних зубів різної локалізації (6.2).

В першому підрозділі у вигляді 2-х таблиць та 8-ми діаграм, автор вдало висвітлює результати аналізу досліджуваних показників, наголошуючи на найнижчих показниках щільності у різців, дещо більших у ікол, далі – у премолярів і найвищих – у молярів.

Другий підрозділ даного розділу присвячений висвітленню порівняння показників щільності емалі, дентину та цементу сформованих постійних зубів різних квадрантів. Виклад матеріалу є доказовим, підтверджений таблицею та трьома діаграмами, висновками в кінці підрозділу.

Дисертант резюмує, вказуючи на те, що щільність емалі, дентину та цементу зубів верхньої щелепи є вищою, ніж у зубів нижньої щелепи, щільність емалі та дентину зубів правої сторони є вищою, ніж у зубів лівої сторони, а щільність цементу розподілена асиметрично: на верхній щелепі показник щільності був вищий зліва, а на нижній – справа.

Результати досліджень даного розділу опубліковані в 4 наукових статтях у фахових журналах.

Розділ «Аналіз та обговорення результатів дослідження» викладений на 13-ти сторінках, де автор проводить співставлення одержаних в роботі результатів дослідження із вже відомими дослідженнями структурних особливостей твердих тканин зубів та теоріями ураження твердих тканин сформованих постійних зубів. У даному розділі проявляється уміння дисертанта аналізувати одержаний фактичний матеріал, робити узагальнення та співставляти результати отриманих власних досліджень із літературними джерелами.

Автор стисло підсумовує основні здобутки дисертаційної роботи та наочно резюмує наукову і практичну значимість дисертації, яка на думку автора полягає у визначенні особливостей топографії твердих тканин постійних зубів різних груп у пришийковій ділянці та дослідження їх якості і мінерального складу. Дані параметри, на думку здобувача, забезпечують їх якісні характеристики та певний рівень карієсрезистентності, а зміна показників щільності твердих тканин зубів чи їх співвідношення може стати раннім діагностичним критерієм патологічних змін, корекція яких на ранніх етапах розвитку патологічного процесу дасть змогу запобігти його прогресуванню та безумовно стане корисним практикуючим лікарям-стоматологам у проведенні ефективних лікувальних та профілактичних заходів. Саме тому розділ висвітлює теоретичну та практичну значимість одержаних результатів як для клінічної анатомії, так і для стоматології.

Висновки в кількості 9 повністю відповідають поставленим завданням та спрямовані на виконання мети даної роботи.

Практичні рекомендації в кількості 4 мають практичну спрямованість.

Слід зазначити, що висновки дослідження та практичні рекомендації повністю ґрунтуються на отриманих в роботі результатах, вони повною мірою аргументовані та переконливі.

Дотримання академічної доброчесності.

За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації Якимовича Д. В. не було виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. У роботі не було ідентифіковано ознак чи наслідків цілеспрямованих маніпуляцій з алфавітом, зміни чи заміни літер, прихованого тексту тощо.

За результатами перевірки на плагіат згідно відповідної довідки № 205/2024, від 9 квітня 2024 року підписаної відповідальним за антиплагіатну технічну експертизу наукових, навчально-методичних праць і дисертаційних матеріалів доцентом Андрієм Вергуном та завізованої проректором з наукової роботи Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького МОЗ

України, професором Вікторією Сергієнко рівень підсумкової оригінальності рукопису дисертації становить 95 %.

Недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення.

Суттєвих зауважень щодо оформлення та змісту дисертації немає. Дисертаційна робота написана грамотною літературною мовою, достатньо повно ілюстрована. Текст роботи послідовний та логічний.

Зауваження, що не мають принципового характеру та не знижують наукову та практичну цінність проведеного дослідження наступні:

1. В розділі присвяченому огляду літератури трапляються посилання на літературні джерела, опубліковані понад 10 років тому (6, 16, 45, 46, 186, 189, 218, 220-228).

2. Зважаючи на спеціальність кваліфікаційної праці до побажань можна віднести дотримання стоматологічної номенклатури при використанні фахової термінології.

Отже, подана до офіційного захисту дисертаційна робота виконана й оформлена на високому науково-методичному рівні з дотриманням усіх вимог і безумовно заслуговує на позитивну оцінку.

В плані дискусії хотілося б отримати відповіді на наступні запитання:

1. Чи враховували Ви в своєму дисертаційному дослідженні наявність кутикули в пришийковій ділянці різних груп зубів?
2. Які на Вашу думку основні причини, що найчастіше зумовлюють виникнення перебігу ураження зубів пришийкової локалізації?
3. Зважаючи на проведеній Вами досить великий масив досліджень, результати якого показують структуру патологічного процесу в цілому, перебіг та топографію ураження твердих тканин різних груп зубів у гендерному аспекті, які на Вашу думку заходи профілактики ураження зубів вищезгаданої локалізації раціонально застосувати?

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Якимовича Данила Володимировича «Особливості будови пришийкових ділянок постійних зубів різних груп», представлена на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю «Стоматологія», є самостійною завершеною науковою працею, в якій представлено теоретичне узагальнення та нове вирішення актуальної науково-практичної задачі сучасної стоматології, яка полягає в з'ясуванні особливостей топографії твердих тканин постійних зубів різних груп у пришийковій ділянці та дослідження їх якості і мінерального складу

За своєю актуальністю, метою і завданням дослідження, достовірністю і обґрунтованістю отриманих результатів, висновків і практичному значенню дисертація Якимовича Данила Володимировича на тему «Особливості будови пришийкових ділянок постійних зубів різних груп», яка виконана під науковим керівництвом професора Масної З. З., відповідає всім вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 року та положенню Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри ортопедичної
стоматології Тернопільського
національного медичного університету
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України
доктор медичних наук, професор

Петро ГАСЮК

